

Українська академія аграрних наук
Інститут аграрної економіки

На правах рукопису

КРИСАЛЬНИЙ Олександр Васильович

**ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ КОЛЕКТИВНИХ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В
УМОВАХ КООПЕРАЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЯ І ПРАКТИКА**

*Спеціальність 08.00.05 - Економіка,
планування, організація управління народним
господарством і його галузями (сільське
господарство)*

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук

О. Крисальний

Київ - 1994

Дисертація є рукописом.
Робота виконана в Інституті аграрної економіки Української академії аграрних наук.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, член-кореспондент Української академії аграрних наук **Гайдуцький Павло Іванович**

доктор економічних наук, професор, академік Української академії інженерних наук **Чепурнов Іван Андрійович**

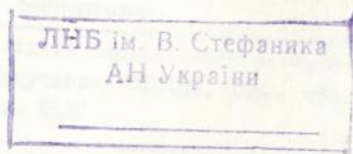
доктор економічних наук, член-кореспондент Української академії аграрних наук **Шпичак Олександр Михайлович**

Провідна організація - Міністерство сільського господарства і продовольства України

Захист дисертації відбудеться **28 квітня 1994 р.** о 14 годині на засіданні спеціалізованої ради Д.020.06.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук в Інституті аграрної економіки (252127, м. Київ-127, вул. Героїв Оборони, 10, конференц-зал. 3-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту аграрної економіки.

Автореферат розісланий 29 березня 1994 р.

*Учений секретар
спеціалізованої ради
кандидат економічних наук*

В.Г. Більський **В.Г. БІЛЬСЬКИЙ**

ЛННБ України ім. В. Стефаника

00756745 (Y)

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1. Актуальність теми. На сучасному етапі розбудови суверенної демократичної держави Україна, здійснення глибоких соціально-економічних перетворень в аграрно-промисловому комплексі, переходу його галузей до ринкових відносин кооперативний рух набуває все більшого розвитку, наповнюється новим економічним змістом. Створені в сільському господарстві на кооперативних засадах великі організаційно-виробничі структури під впливом масового усупільнення і одержавлення виробництва, централізовано-командних методів господарювання деформували свою кооперативну сутність. Їх діяльність була зорієнтована на великомасштабне технологічне виробництво, колективні форми організації праці, планово-розподільні методи матеріально-технічного постачання сільського господарства і соціального забезпечення його працівників, що призвело до відчуження селян від землі, засобів виробництва та результатів праці. В умовах аграрної реформи колективні сільськогосподарські підприємства, які займають нині провідне місце в продовольчому постачанні країни, об'єктивно стають на шлях відродження кооперації, активних пошуків нових організаційних форм кооперованого співробітництва. Освоєння ринкової економіки неминуче зумовлює необхідність широкого використання кооперативних принципів в усіх сферах діяльності аграрного сектора. Без кооперації, як показують практика і зарубіжний досвід, неможливо успішно реформувати соціально-економічні відносини на селі. Для розвитку кооперативного руху в будь-яких галузях, формах і видах діяльності винятково важливо чітко дотримуватися вироблених і перевірених світовою практикою основних принципів кооперації, забезпечення економічної заінтересованості її учасників. Ці принципи повністю і послідовно реалізуються на двох рівнях: загальногосподарському і внутрішньогосподарському.

В Україні кооперація охоплює майже всі сфери аграрно-промислового виробництва, виступаючи дієвим засобом роздержавлення підприємств і приватизації майна. Вона набуває інтегрованого розвитку у виробництві сільськогосподарської

продукції та промисловій її переробці, проникає в сферу матеріально-технічного постачання, збуту продукції, виробничої і соціальної інфраструктури. Кооперація розвивається у первинних виробничих ланках і трудових колективах державних й колективних господарств, сприяє відновленню і розвитку орендних відносин в аграрному секторі, підвищенню ролі людського фактора у виробництві.

В цих умовах проблема раціонального устанавлення та регулювання економічних відносин кооперованих підприємств набуває особливого значення. Проте, незважаючи на її важливість, на сучасному етапі реформування соціально-економічних відносин на селі, вона залишається як в методологічному, так і в практичному аспектах недостатньо розробленою. Існуючі способи і методи устанавлення економічних взаємовідносин учасників кооперації на загальногосподарському рівні нерідко слабо науково обгрунтовані, застосовуються переважно безсистемно, що стримує розвиток кооперативного руху, знижує його ефективність. Свого часу, особливо в період стимулювання розвитку міжгосподарської кооперації, в розробку проблеми регулювання економічних відносин кооперативних господарств внесли певний вклад Арашуков В.І., Білоусенко Г.Ф., Береснева О.І., Грицюк Г.Н., Гумеров Р.М., Жадан І.І., Заєць М.О., Лисичкін Г.С., Месель-Веселяк В.Я., Онищенко О.М., Пікулькін О.В., Осипов Е.А., Саблук П.Т., Фролов В.І., Хрипливий Ф.П. та інші вчені економісти. Нині розвиток кооперативного руху вимагає комплексного підходу до вирішення цієї проблеми. Цим зумовлюється висока актуальність теми дисертаційної роботи.

2. Мета і завдання досліджень. Метою досліджень є розробка методологічних основ і системи практичного регулювання економічних відносин колективних сільськогосподарських підприємств-учасників на загальногосподарському рівні кооперованого виробництва в умовах переходу до ринку.

Відповідно до визначеної мети поставлені наступні **завдання досліджень:**

- дослідити в історичному аспекті напрями, форми та етапи розвитку кооперації в аграрній сфері України і на цій основі обґрунтувати з урахуванням зарубіжного досвіду шляхи застосування кооперативних принципів у реформуванні соціально-економічних відносин на селі;
- визначити аналітичними методами зміст і обґрунтувати організаційну структуру системи регулювання економічних відносин при кооперуванні колективних сільськогосподарських підприємств, які переважають серед організаційних форм виробництва;
- науково обґрунтувати основні принципи раціональної побудови та регулювання економічних відносин кооперованих підприємств;
- розробити зміст організаційно-управлінських, виробничо-технологічних і фінансово-економічних відносин при кооперуванні колективних сільськогосподарських підприємств;
- обґрунтувати методичні підходи визначення економічної доцільності кооперування суб'єктів господарювання з установами відповідних видів й організаційних форм кооперативної діяльності, складу учасників та їх виробничо-технологічних функцій;
- розробити методiku формування і розвитку матеріально-технічної бази кооперованого виробництва на пайовій і дольовій основі;
- обґрунтувати роль і зміст господарських договорів як організаційно-правової форми установаження та регулювання економічних відносин в системі виробничої кооперації;
- науково обґрунтувати умови та розробити методiku оцінки майнової участі кооперованих підприємств у технологічних процесах спільної діяльності;
- розробити методичні положення застосування цінового механізму регулювання економічних відносин та методiku визначення договірних цін на вироблену продукцію в умовах кооперації.

3. Предмет і об'єкт досліджень. Предметом досліджень є економічні відносини учасників кооперації в сільському

господарстві, які виникають і розвиваються в процесі їх кооперативної діяльності на загальногосподарському рівні.

Враховуючи багатоплановий характер розвитку форм і видів кооперації в перехідний період до ринку та складність проблеми установалення і регулювання економічних відносин, об'єктами досліджень були обрані переважно колективні сільськогосподарські підприємства та їх спільні кооперативні формування в Україні.

Дослідження дисертаційної роботи безпосередньо пов'язані з виконанням державних і галузевих програм: Програма НДР 0.51.10 на 1976-1980 рр., затверджена постановою ДКНТ СРСР по науці і техніці 16 грудня 1975 р. №540; Програма 0.51.103 на 1981-1985 рр., затверджена ДКНТ СРСР по науці і техніці 4 листопада 1981 р. №432; Республіканська цільова комплексна науково-технічна програма на 1991-1995 рр. "Продовольство-95", затверджена 22 грудня 1990 р. постановою Ради Міністрів України №391.

4. Методологія і методика досліджень. Теоретичною і методологічною базою досліджень є діалектичний метод пізнання та системний підхід вивчення економічних явищ, законодавчі і нормативні акти владних структур країни, фундаментальні наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем кооперативного руху, ринкової економіки, концепції соціально-економічних перетворень в аграрній сфері в умовах переходу до ринкових відносин.

В дослідженнях застосовувались методи системного аналізу, розрахунково-конструктивний, монографічний, статистичний, балансовий, експериментальний та інші.

5. Наукова новизна. В процесі досліджень одержані наступні результати, які визначають наукову новизну дисертаційної роботи:

- науково обґрунтовані напрями і організаційні форми розвитку кооперації в сільському господарстві в умовах здійснення аграрної реформи в Україні;
- визначено зміст і організаційну структуру раціональної побудови системи регулювання економічних відносин кооперованих підприємств у сільському господарстві;

- розроблені основні принципи встановлення і регулювання економічних відносин учасників кооперації;
- опрацьовано методичні підходи техніко-економічного обґрунтування створення кооперованих формувань;
- розроблено методику визначення дольової участі кооперованих підприємств у формуванні та розвитку матеріально-технічної бази спільної діяльності;
- обґрунтовано економічну сутність формування прибутку кооперованого виробництва та розроблено методичні підходи до його розподілу;
- науково обґрунтовані методи застосування цінового механізму регулювання економічних відносин колективних сільськогосподарських підприємств в умовах кооперації;
- розроблено методику визначення на нормативній основі договірних цін на кооперовану продукцію.

6. Практичне значення наукового дослідження.

Впровадження у виробництво одержаних результатів досліджень сприяє відродженню кооперативної природи колективних сільськогосподарських підприємств, створює умови їх економічної заінтересованості у розвитку кооперативного виробництва, підвищення мотивації до праці, посилення зв'язку працюючих із засобами виробництва, забезпечує еквівалентний обмін результатами праці учасників кооперації і соціальний захист селян від монопольних ринкових структур.

7. Апробація результатів досліджень. Одержані в процесі досліджень результати апробувалися різними формами. Виголошені в наукових доповідях і виступах автора на 28 науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, 22 семінарах спеціалістів сільського господарства, засіданнях колегії Міністерства сільського господарства і продовольства України, його науково-технічної Ради та технічних рада обласних сільськогосподарських органів. Окремі розробки, які мали практичне значення, спочатку перевірялись безпосередньо в господарствах ряду районів Вінницької, Київської, Хмельницької та інших областей.

На монографію "Економические взаимоотношения кооперирующихся хозяйств", К.: Урожай, 1983, 11.74 п.л., тираж 8

000 прим. опубліковані позитивні рецензії в журналі "Економіка Радянської України", 1985 р., №1 та в журналі "Вісник сільськогосподарської науки", 1985 р., №5.

8. Впровадження результатів досліджень. Розробки автора використані при підготовці за його участю Законів України, прийнятих Верховною Радою України: "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України" (1990 р.), "Про колективне сільськогосподарське підприємство" (1992 р.), а також "Загальної концепції аграрної реформи в Україні та механізму її реалізації", схваленої Всеукраїнським з'їздом представників колективних сільськогосподарських підприємств (1993 р.). Вони включені до нормативних актів регулювання економічних відносин кооперованих підприємств, затверджених Міністерством сільського господарства СРСР і Державним комітетом цін Ради Міністрів СРСР (1977 р.). На їх основі за безпосередньою участю автора підготовлено ряд рекомендацій для виробництва, схвалених Республіканською Радою колгоспів (1975 р.), Міністерством сільського господарства і продовольства України (1982 р., 1991 р., 1993 р.), Державним комітетом Української РСР по цінах (1984 р.). Рекомендації автора включались до республіканських планів впровадження науково-технічних досягнень, затверджених Міністерством сільського господарства України в 1976, 1977, 1980, 1981, 1982, 1983 рр. і широко використовувались у практиці.

Про наукову новизну розробок і практичне значення рекомендацій для виробництва свідчать довідки-відзиви відповідних міністерств і відомств, опубліковані рецензії, свідоцтва про нагородження автора золотою (1977 р.), двома срібними (1973 р., 1989 р.) медалями ВДНГ СРСР та Дипломами I, II і III ступенів ВДНГ України (1980, 1982, 1985 рр.), що додаються до дисертації.

9. Публікація результатів досліджень. Основні результати досліджень опубліковані в 121 науковій роботі загальним обсягом 132.6 друк.арк., в тому числі в авторській монографії, у 5 розділах колективних монографій і книг, 13 брошурах, 12 рекомендаціях і методичних рекомендаціях.

10. Обсяг і структура дисертаційної роботи.

Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків і пропозицій та списку використаних літературних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи 259 стор. машинописного тексту.

В першому розділі досліджується соціально-економічна сутність кооперації, аналізуються з історичних позицій основні напрями, форми і етапи її розвитку в Україні, виявляються причини згорання кооперативного руху на селі упродовж тривалого історичного періоду, обґрунтовуються шляхи відродження кооперативних принципів господарювання, розкривається значення кооперації для соціального захисту сільських товаровиробників, визначаються галузі та види кооперативної діяльності на сучасному етапі переходу сільськогосподарського виробництва до ринкової економіки, реформування виробничих відносин на демократичних засадах.

Другий розділ присвячений розробці методологічних основ установалення економічних відносин при кооперуванні підприємств, науковому обґрунтуванню їх сутності, змісту та організаційної структури, основних принципів формування економічних відносин учасників кооперації, створенню цілісної системи практичного регулювання економічних відносин колективних сільськогосподарських підприємств в умовах кооперації.

У третьому розділі досліджуються умови виникнення, формування і розвитку організаційно-управлінських відносин кооперованих підприємств при освоєнні ринкової економіки, обґрунтовуються методичні підходи щодо визначення соціально-економічної доцільності кооперування виробничих структур, формування оптимального складу підприємств-учасників та їх виробничо-технологічних функцій у спільній діяльності, розробляються принципи управління кооперативним процесом, визначається сутність договірних умов регулювання взаємовідносин в кооперованих системах.

У четвертому розділі досліджуються проблеми, пов'язані з виробничо-технологічними відносинами, у які вступають кооперовані підприємства і утворені ними формування в процесі

спільної діяльності, розробляються методичні підходи створення і розвитку матеріально-технічної бази кооперованого виробництва на пайовій та дольовій основі, майнової участі підприємств-учасників в забезпеченні технологічних процесів у спільній виробничій діяльності відповідно до договірних умов.

В п'ятому розділі вивчаються фінансово-економічні відносини кооперованих підприємств у ринкових умовах, науково обґрунтовуються методологічні положення формування і розподілу прибутку у кооперованому виробництві, розробляються умови застосування цінового механізму регулювання взаємовідносин, викладається методика визначення договірних цін на кооперовану продукцію, висвітлюються методичні підходи встановлення кредитних відносин кооперованих структур з державними і комерційними банками.

2. ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ, ПОЛОЖЕННЯ І ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Серед об'єктивних факторів розвитку суспільного виробництва важливе місце займають кооперація і поділ праці. Ці соціально-економічні категорії властиві різним суспільним формаціям. Вони виступають у вигляді найбільш загальних форм організації продуктивних сил будь-якого виробництва і істотно впливають на його ефективність. Люди, як головна продуктивна сила, в процесі виробництва закономірно вступають між собою у коопераційні відносини. Характер і форми кооперації праці відображають досягнутий рівень продуктивних сил і виробничих відносин кожного способу виробництва. Розвиток продуктивних сил неминуче веде до розширення і зміцнення виробничих зв'язків і економічних відносин між людьми, що постійно проявляються у поглибленні суспільного поділу праці.

На основі вивчення теоретичних аспектів розвитку суспільного виробництва в дисертації зроблено висновок, що кооперація і поділ праці є важливішими його факторами, які породжують нову суспільну продуктивну силу. З її виникненням під впливом кооперації у виробництві відбуваються суттєві соціально-економічні зміни. З розвитком продуктивних сил,

залученням до виробництва все нових її складових елементів - сучасних машин, обладнання, хімічних, біологічних та інших засобів і предметів праці, кваліфікованої робочої сили розширюються можливості застосування складних форм кооперації й поділу праці, про що переконливо свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід.

Сутність економічної категорії "кооперація" визначається, з одного боку, як загальна форма організації праці, а з другого - як специфічна форма організації суспільного виробництва. Остання являє собою добровільне об'єднання індивідуальних або колективних товаровиробників для досягнення спільної економічної мети і забезпечення їх соціальної захищеності від монопольних ринкових структур. Дослідження показали, що кооперація виконує подвійну функцію - *економічну і соціальну*.

Економічна полягає в тому, що на основі об'єднання зусиль колективних або індивідуальних товаровиробників створюються реальні умови значного підвищення ефективності використання виробничого потенціалу, в цілому виробництва, результати якого належать тільки його учасникам.

Соціальна функція кооперації, як підтверджує аналіз, винятково важлива. Вона спрямована на захист селянських інтересів, членів кооперації. В умовах ринкової економіки конкурентна боротьба товаровиробників за збут продукції загострюється. Тут кооперація виступає єдиним, досить ефективним засобом захисту дрібних селянських господарств або окремих колективних сільськогосподарських підприємств від монопольних об'єднань, які прагнуть розширити і контролювати через монополізацію ринків збуту сфери впливу на виробництво.

Теоретичний аналіз та узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду розвитку кооперації приводять до висновку, що всі її види і форми мають однакові загальні організаційно-економічні ознаки і функціонують за одними і тими ж основними принципами. Одним з основних принципів кооперації є добровільність учасників щодо вступу у кооперативні відносини і створення кооперативних структур, яка впливає з економічної доцільності спільної діяльності. До числа основних принципів створення кооперативних структур належать

пайові внески їх учасників як основа формування виробничого потенціалу кооперації.

Економічна і юридична незалежність кооперованих формувань, їх повна самостійність і самодіяльність у вирішенні господарських питань, демократичність вибору організаційних форм господарювання і управління також відносяться до важливіших принципів кооперативної діяльності. Повна демократія в умовах кооперації здійснюється за принципом "один член кооперації - один голос". Кооперацію неможливо насадити "зверху", вона може реально розвиватися за ініціативою її учасників і тільки "знизу". Функціонування кооперативних структур ґрунтується на принципах самоініціативи, госпрозрахунку, нагромадження власного капіталу для розвитку виробництва і забезпечення їх економічної самостійності. До приципових ознак кооперації належить правильний розподіл прибутку відповідно до дольової участі кожного її члена у спільній діяльності.

Як показують дослідження, мета будь-якої кооперації впливає з економічної вигоди учасників, а не нагромадження прибутків у кооперативних структурах, що нерідко має місце в практиці. Трудова і майнова участь індивідуальних і колективних членів кооперативів не тільки при їх створенні, а й в процесі функціонування також належить до важливих умов розвитку кооперації. Порушення цих принципів кооперативного руху з боку держави - головна причина згорання, а згодом і призупинення цього важливого соціально-економічного явища.

В результаті проведених досліджень виявлено, що у сільському господарстві, як особливій сфері матеріального виробництва, кооперації притаманний свій історичний шлях розвитку, характерною ознакою якого є поступовий її перехід від простих організаційних форм до більш складних інтегрованих кооперативних систем.

В дисертації досліджуються основні етапи розвитку кооперації в аграрній сфері, аналізуються сутність кооперативних форм, причини згорання кооперативного руху, одержавлення кооперативних підприємств. В літературних джерелах, залежно від критеріїв визначення значення, ролі і місця кооперації у

суспільному виробництві, застосовується дещо різна періодизація її розвитку. Так, Семчик В.І. (138), зокрема, вказує на п'ять основних етапів: дореволюційний; післяреволюційний і розвитку кооперації в умовах НЕПу (1917-1930 рр.); примусової колективізації, одержавлення споживчої кооперації, згортання і ліквідація інших її видів (1930-1956 рр.); подальшого одержавлення колгоспів, примусового укрупнення кооперативів, виникнення і розвитку міжгосподарської кооперації (1958-1989 рр.); період відродження кооперативів у сфері виробництва і послуг, початок відновлення кооперативної природи колгоспів. Цей етап почав здійснюватися з 1986 р.

У дослідженнях за десятирічний післяреволюційний період розвитку сільськогосподарської кооперації Серова Е.В. (139) виділяє три етапи: кооперація в умовах "воєнного комунізму" (1917-1919 рр.); злиття сільськогосподарської і споживчої кооперації (1920-1921 рр.) і розвиток кооперації в умовах НЕПу (1921-1927 рр.).

Процес колективізації сільського господарства і становлення колгоспного ладу автор поділила на три періоди (1917-1921 рр.; 1921-1928 рр.; 1928-1936 рр.), які не співпадають з етапами розвитку кооперації в цілому. Можна навести багато прикладів виділення інших етапів здійснення цього складного соціально-економічного процесу.

Політика суцільної колективізації за короткий історичний період привела до насильного перетворення селянського сільського господарства в колгоспний лад, у якому колгосп став єдиною організаційною формою кооперації. Для таких глибоких соціальних змін на селі в той час не було ні відповідних економічних умов, ні належного рівня психологічної готовності селян.

Характерною особливістю вивчення і висвітлення в наукових публікаціях кооперативного руху в сільському господарстві протягом тривалого періоду було штучне завуальовування примусового здійснення масової колективізації з грубими порушеннями основних принципів кооперації, прагнення до теоретичного обґрунтування доцільності злиття двох форм власності і одержавлення кооперативних форм

господарювання. В дисертації зосереджується увага на особливостях кооперативного процесу в сільському господарстві починаючи із середини 50-х років з тим, щоб виявити причини призупинення розвитку кооперативного руху, визначити напрями і засоби відродження соціально-економічної природи кооперації. Протягом тривалого часу основним змістом діяльності колективних господарств в цей період було підвищення рівня усуспільнення і концентрації виробництва, насамперед за рахунок значного укрупнення колгоспів, прискорення зближення і злиття колгоспно-кооперативної власності з державною. Якщо в 1940 р. в Україні налічувалось 28 374 колгоспи, то в 1960 р. в результаті їх укрупнення стало 19 295, а в 1955 р. - 15 004. Особливо високими темпами відбувався цей процес після реорганізації машинно-тракторних станцій. В 1958 р. функціонувало 13 192 колгоспи, в 1960 р. - 9 634, а в 1982 р. - 7 156 господарств.

Посилене усуспільнення виробництва, одержавлення і централізація колгоспів, поступова втрата демократичних принципів кооперації, які вони зберегли ще з часів їх створення, згорання особистого підсобного господарства населення та масова ліквідація малих населених пунктів призвели до значного пониження провідної ролі людського фактора у розвитку продуктивних сил, втрати реального господаря основного засобу виробництва - землі, до соціального занепаду села і зuboжіння селянства.

Дослідження показали, що в умовах централізовано-командної системи господарювання колгоспи почали перероджуватись у господарства з характерними ознаками державних підприємств. В 60-і роки в Україні значна частина колгоспів була реорганізована в радгоспи без особливих змін у їх соціально-економічній сутності діяльності. Колгоспне виробництво повністю підпорядковувалося державному визначенню основних параметрів розвитку колгоспів, їх матеріально-технічного забезпечення, регулюванню умов реалізації продукції. Вони майже повністю втратили демократичні ознаки управління і кооперативні принципи розподілу результатів праці.

У пошуках шляхів вирішення постійно наростаючих організаційно-виробничих і соціально-економічних проблем одержавлені колгоспи з недостатньо розвинутою матеріально-технічною базою об'єктивно вимушені були налагоджувати господарські зв'язки, об'єднувати свої зусилля у певних виробничих й обслуговуючих сферах діяльності. Це впливає із сформульованого О.В.Чаяновим (149) важливого принципу диференційованого оптимуму розвитку сільськогосподарської кооперації. Сутність цього принципу полягає в тому, що кожна кооперативна форма, у якій здійснюються механічні, біологічні та економічні процеси виробництва, має відповідні межі оптимальної крупності. Проте це важливе положення на практиці здебільшого ігнорувалося, оскільки на місцях у багатьох випадках переважали територіально-адміністративні інтереси розвитку виробництва, а не ефективність виробництва певних видів продукції. Виробниче кооперування господарств, як показують дослідження, дає змогу значно розширити можливості забезпечення оптимального рівня концентрації технологічних процесів виробництва продукції в окремих господарствах.

В дисертації аналізуються два етапи послідовного розвитку міжгосподарської кооперації. В 50-х роках колгоспи, які мали слабо розвинений виробничий потенціал, почали об'єднувати, здебільшого за власною ініціативою, зусилля на будівництві тепло- і гідроелектростанцій, створенні будівельних організацій і підприємств по виготовленню будівельних матеріалів, у виробництві окремих видів тваринницької продукції з використанням відходів харчової промисловості.

З 1976 р. за ініціативою центральних партійних органів країни розпочався масовий процес розвитку міжгосподарської кооперації і агропромислової інтеграції. Кооперування колгоспів і радгоспів "зверху" охопило виробничі галузі, сферу їх обслуговування та надання соціальних послуг сільському населенню. Основними організаційними формами міжгосподарської кооперації і агропромислової інтеграції стали міжгосподарські підприємства та організації, господарства, які здійснюють функції таких формувань, агропромислові

підприємства, виробничі об'єднання, науково-виробничі об'єднання.

Дослідження показали, що після суцільної колективізації міжгосподарська кооперація стала найбільш масовим явищем у сільськогосподарському кооперативному русі. Тут кооперуються не дрібні селянські господарства, а великі сільськогосподарські підприємства. Цей процес спрямовувався на новий виток підвищення усупільнення виробництва і виражає більш високу і більш складну форму кооперації.

За п'ятирічний період кількість міжгосподарських формувань збільшилася на третину, а господарств-учасників - більше як у 1,5 раза. Кожне господарство брало участь в середньому у 9 міжгосподарських підприємствах і організаціях. Кількість радгоспів та інших державних підприємств, що вступили до кооперативних формувань, зросла майже у 2,5 раза. В дисертації досліджено динаміку розвитку основних форм міжгосподарських структур, складу їх учасників, обсяги та ефективність виробництва сільськогосподарської продукції на кооперованій основі. Міжгосподарська кооперація набула широкого розвитку в капітальному будівництві і виробництві будівельних матеріалів, де створена потужна матеріально-технічна база будівельної індустрії на селі. На кооперативній основі сформувались міжгосподарські підприємства і організації по виробництву продукції тваринництва, птахівництва, овочів закритого ґрунту, виготовленню комбікормів, вирощуванню ставкової риби, у переробці сільськогосподарської продукції, електротехнічному обслуговуванні сільського населення. Міжгосподарська кооперація проникла в інші галузі і види господарської діяльності.

Прискорений розвиток міжгосподарського кооперування і масове створення спільними зусиллями господарств-учасників виробничих підприємств та обслуговуючих організацій у перших кілька років нового етапу кооперативного руху у сільському господарстві поступово став згортатися. В результаті проведених досліджень виявлені причини, які дискредитували

масовий процес міжгосподарської кооперації в сільському господарстві.

Головна з них полягає в грубому порушенні основних кооперативних принципів створення і функціонування міжгосподарських виробничих структур. Визначення напрямів і форм організації практичного здійснення міжгосподарської кооперації насаджувалося "зверху", не дотримуючись добровільності в участі колгоспів і радгоспів у створенні часто необґрунтовано великих підприємств. Державними нормативними актами визначались розміри міжгосподарських підприємств та порядок затвердження їх формування відповідними сільськогосподарськими органами.

Аналіз показує, що в Україні було побудовано ряд крупних тваринницьких комплексів без достатнього техніко-економічного обґрунтування і балансової ув'язки постановки тварин і забезпечення їх кормами. Будівництво міжгосподарських підприємств здійснювалося переважно за рахунок державних кредитних коштів, виділених колгоспам і радгоспам, і які без їх згоди використовувались на створення спільних виробництв. Планування їх виробничої діяльності у більшості випадків теж здійснювалося державними органами. Розподіл прибутків, одержаних від кооперованої діяльності, нерідко проводився адміністративними методами, що не сприяло заінтересованості господарств-учасників у функціонуванні міжгосподарських формувань. Багато з них втратили виробничо-економічні зв'язки з господарствами-учасниками, відокремились від них, перетворились у державні виробничі структури.

Загальна кількість міжгосподарських підприємств і організацій значно скоротилась. Якщо в 1980 р. їх нараховувалось 3 510, в 1986 р. 3 404, то в 1992 р. лише 1 278. Кількість господарств-учасників за цей період зменшилась з 68,2 до 49,5 тис.

Дослідження показали, що розвиток міжгосподарської кооперації стримується суттєвими недоліками в установленні і регулюванні економічних відносин, відсутністю системного підходу до комплексного вирішення цієї проблеми. В дисертації підкреслюється, що згортання кооперативного руху в сільському

господарстві мало глибинні соціально-економічні причини, які впливали із теоретичних положень розвитку соціалістичного виробництва. Кооперативна форма власності довго визнавалась "другосортною", безперспективною, що зближення, а потім і злиття її з державною повинні здійснюватись шляхом відмирання кооперативної форми власності. Це породжувало адміністрування у діяльності колгоспів, міжгосподарських формувань і розвитку кооперації.

Аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду кооперативного руху і освоєння ринкових відносин дає підставу зробити обгрунтований висновок про тісний органічний зв'язок і взаємозалежність цих процесів у суспільному виробництві. Розвиток організаційних форм кооперації виступає невід'ємною умовою переходу сільськогосподарського виробництва до ринкової економіки. Без ринку немає кооперації.

Нині в Україні формується кілька напрямів розвитку кооперації в агропромисловому виробництві. Один з важливих напрямів спрямований на відродження кооперативної природи самих колективних і міжгосподарських підприємств, їх реформування на добровільних засадах у сільськогосподарські кооперативи, спілки селян, акціонерні товариства, корпоративні та інші виробничі структури. Дослідження показують, що приватизація власності колгоспів через паювання майна з урахуванням трудового внеску кожного працюючого виступає дієвим засобом відродження кооперативної сутності колективних господарств.

В дисертації обгрунтовується доцільність розукрупнення колгоспів, створених на базі кількох населених пунктів. З економічної і соціальної точок зору колективні і сільськогосподарські підприємства повинні бути у кожному селі. Вони стануть важливою ланкою практичного здійснення соціальної спрямованості аграрної реформи. В таких колективних господарства створюються широкі можливості застосування, за згодою їх членів, оренди приватизованих земель та майна із використанням грошової і натуральної оплати. Членам трудових колективів повинно видаватися право на одержання стабільних доходів на частку паю кожного з них.

Відродження кооперативної природи міжгосподарських підприємств та організації доцільно здійснювати шляхом визначення пайової або дольової частки кожного господарства-учасника.

Виходячи з реальної організаційно-економічної і правової ситуації в розвитку кооперативного руху в сільському господарстві України, яка впливає з наявності функціонування колективних сільськогосподарських підприємств і мережі міжгосподарських кооперативних формувань, в перехідний період до ринку необхідно забезпечити їм взаємовигідні умови спільної діяльності. В дисертаційній роботі на основі теоретичних узагальнень і практичного досвіду розроблені методологічні положення і науково обгрунтована система установа та регулювання економічних відносин при створенні нових та функціонуванні існуючих кооперованих підприємств у сільськогосподарському виробництві.

Це одна із складних і багатопланових проблем широкого розвитку кооперування колективних сільськогосподарських підприємств. Вона зумовлюється тим, що сам процес кооперації об'єктивно веде до ускладнення організації виробництва, розвитку виробничих зв'язків, що вимагає удосконалення економічних відносин між господарствами. Останнє має першочергове значення при міжгосподарському кооперуванні, оскільки його розвиток залежить від правильної побудови виробничо-економічних взаємовідносин, які виникають безпосередньо, з одного боку, між господарствами-учасниками, а з другого - між кооперованими формуваннями та їх учасниками.

Економічні відносини кооперованих підприємств являють собою конкретний вираз товарно-грошових відносин підприємств, які проявляються в процесі їх кооперування через результати праці, пов'язані із створенням матеріально-технічної бази спільного виробництва, його функціонуванням і розподілом одержаного ефекту. Вся сукупність різних елементів взаємовідносин кооперованих господарств має свої характерні ознаки, за якими взаємовідносини можна об'єднати в три групи: *організаційно-управлінські, виробничо-технологічні та фінансово-економічні.* Вони охоплюють всі стадії формування і

функціонування спільного виробництва - від прийняття рішень кооперованих господарств про їх участь у спільній діяльності та створенні міжгосподарських підприємств до завершення розподілу одержаних результатів. Взаємовідносини між господарствами, що складаються з приводу кооперованого виробництва з використанням договірних форм, порядку формування його матеріально-технічної бази, планування виробничого процесу і управління спільною діяльністю, мають організаційно-управлінський характер.

Як показали дослідження, в процесі функціонування спільного виробництва кооперовані підприємства вступають у виробничо-технологічні взаємовідносини, встановленої технології на кожній стадії виробничого циклу. Вони торкаються безпосередньо виробничого процесу і проявляються через поділ праці і обмін результатами діяльності в матеріально-уречевленому вигляді.

Велика різноманітність елементів охоплює фінансово-економічні взаємовідносини кооперованих господарств, що виникають і розвиваються в товарному виробництві на принципах госпрозрахунку. Ці відносини ґрунтуються на широкому використанні таких економічних категорій, як вартість, ціна, прибуток, рентабельність, госпрозрахунок тощо.

Вся сукупність організаційно-управлінських, виробничо-технологічних і фінансово-економічних відносин кооперованих господарств проявляється в тісному переплітінні і знаходиться в динамічному і взаємному розвитку. Економічна сутність складного механізму економічних відносин виражається в еквівалентному обміні результатами праці кооперованих підприємств, спрямованому на забезпечення взаємовигідної їх участі у спільній діяльності.

Стрижневим положенням в загальній сукупності всіх елементів, з яких складаються економічні відносини кооперованих господарств, є сутність розподільних відносин. Через їх аналізується економічна заінтересованість підприємств у спільній діяльності.

Зміст системи регулювання економічних відносин кооперованих підприємств охоплює сукупність важливіших

елементів господарського механізму, які виникають на всіх стадіях створення і діяльності кооперованого виробництва.

Організаційно-управлінські відносини формуються і вимагають регулювання в процесі:

- обґрунтування доцільності створення кооперованих формувань, визначення складу господарств-учасників та їх виробничо-технологічних функцій у спільному виробництві;
- прийняття рішень господарствами про добровільний вступ до складу учасників кооперованих підприємств;
- розробки відповідних правових актів створення і функціонування міжгосподарських підприємств;
- устворення органів управління і установлення представництва господарств-учасників в цих органах;
- виявлення можливих джерел залучення коштів для створення матеріально-технічної бази кооперованого виробництва;
- визначення принципів договірних відносин, змісту договорів господарств-учасників і кооперованих формувань, порядку їх укладання та виконання;
- організації оперативного управління господарською діяльністю спільного виробництва.

В дисертації розроблена методика складання техніко-економічного обґрунтування створення кооперованих формувань, проектів статутів і договорів, а також рекомендацій по правовому забезпеченню їх функціонування.

У виробничо-технологічні відносини господарства-учасники вступають між собою і з міжгосподарськими підприємствами в процесі:

- визначення початкової потреби в засобах і матеріальних ресурсах для створення виробничої бази кооперованих формувань, установлення дольової участі господарств-учасників та порядку сплати внесків;
- визначення умов та організації забезпечення необхідної матеріальної участі господарств у технологічних циклах кооперованого виробництва;
- оцінки всіх видів матеріально-грошової участі кооперованих господарств в умовах спільного виробництва;

реалізації сільськогосподарської продукції, виконання робіт та надання послуг;

За наслідками досліджень в дисертації опрацьовано методичні положення визначення пайових внесків учасників кооперації для початкового створення виробничих ресурсів кооперованого виробництва і порядок послідууючого формування його матеріально-технічної бази на дольовій основі. В залежності від конкретних видів кооперованої діяльності критерієм визначення розмірів внесків можуть бути площа сільськогосподарських угідь або ріллі, обсяг капітальних вкладень, розмір валової продукції або доходів, обсяг робіт і послуг та ін.

Розроблено методичу визначення участі кооперованих підприємств у створенні технологічних необхідних оборотних засобів (насіння, корми, сировина, матеріали).

Фінансово-економічні відносини формуються і потребують регулювання в процесі:

застосування цінового механізму, визначення договірних цін у кооперованому виробництві;

обґрунтування методів розподілу одержаного від спільної діяльності прибутку;

установлення відносин з кредитно-фінансовими установами і визначення порядку використання кредитних коштів для розвитку кооперованого виробництва.

В дисертаційній роботі обґрунтовується економічна природа прибутку, створеного у товарному виробництві на кооперованій основі, виявлені соціально-економічні фактори його формування, розроблено методичні положення розподілу прибутку між підприємствами-учасниками кооперації. Інтегрований прибуток спільної діяльності належить як колективу кооперованого підприємства, так і його учасникам у розмірах, пропорційно до участі кожноо з них.

Особливе місце в системі регулювання економічних відносин займає ціновий механізм і застосування договірних цін в кооперованій діяльності. З цією метою розроблена методика визначення договірних цін на нормативній основі, що забезпечує економічний паритет учасників кооперованого виробництва.

Система регулювання економічних відносин охоплює як сам процес виробництва, так і розподіл ефекту, одержаного від спільної діяльності господарств-учасників кооперації. У ній постійному регулюванню підлягає, з одного боку, створення і використання матеріально-технічної бази кооперованого виробництва та забезпечення технологічних процесів необхідною сировиною і матеріалами, а з другого - розподіл одержаної продукції та прибутку. Отже, ефективність кооперування знаходиться в прямій залежності від правильного визначення матеріальної участі кожного підприємства-учасника кооперації, чіткості і ритмічності коопераційних поставок, своєчасного і правильного здійснення розрахунків та розподу одержаних результатів.

Аналіз роботи кооперованих формувань показує, що установлені взаємовідносини не скрізь забезпечують заінтересованість колгоспів, радгоспів та інших учасників у розвитку кооперації.

Перевага і економічна доцільність кооперованого виробництва, як показали дослідження, полягає в тому, що цей процес створює всім підприємствам-учасникам - малим і великим, з різним рівнем економіки, рівні можливості для підвищення ефективності виробництва певних видів продукції і забезпечення їх соціального захисту в ринкових умовах.

Залежно від галузей сільськогосподарського виробництва, видів спільної діяльності і поставленої мети розвитку кооперації, в дисертації обґрунтовані особливості застосування певних методичних положень системи регулювання економічних відносин. Так, кооперування підприємств у товарних галузях спрямоване в кінцевому підсумку на нарощування виробництва продукції і підвищення доходності його учасників. З цією метою спільними зусиллями створюють спеціалізоване коопероване виробництво із застосуванням прогресивних технологій, що стає важливим джерелом зростання прибутку учасників і прискорення вирішення їх соціально-економічних проблем.

Кооперування у будівництві і виробництві будівельних матеріалів, інших видах виробничо-технічного обслуговування спрямоване на розширення цих видів діяльності, здешевлення

споруджуваних об'єктів, скорочення строків і поліпшення якості виконуваних робіт та послуг. Отже, кооперовані підприємства і організації в сфері виробничого і позавиробничого обслуговування створюються і функціонують не з метою безпосереднього одержання від них прибутку, а для поліпшення умов розвитку основних галузей, прискорення соціальних перетворень на селі. Тому тарифи на виконувані роботи і послуги, а також ціни на виготовлення будівельних та інших матеріалів і сировину кооперованими підприємствами і організаціями визначаються з урахуванням їх собівартості і створення таких обсягів нагромаджень, які необхідні їм тільки для розширеного відтворення.

Відродження соціально-економічної природи кооперації в аграрно-промисловому комплексі України створює сприятливі умови для її широкого застосування у процесах глибокого реформування економічних відносин на селі. Особливого значення набуває кооперація у докорінній перебудові організаційно-виробничої діяльності великих державних спеціалізованих підприємств у виробництві продукції тваринництва і птахівництва. Перехід до ринкової економіки неминуче змінює систему їх забезпечення кормовими ресурсами з державних фондів. В цих умовах виробництво доцільно перевести на кооперовану основу з тим, щоб постачання кормів здійснювали колективні і державні сільськогосподарські підприємства на економічно вигідних для них засадах.

Розроблені в дисертації методологічні положення і система практичного регулювання економічних відносин кооперованих підприємств з урахуванням конкретних особливостей може бути широко використана при розв'язанні цієї важливої проблеми. Набуває масштабів розвитку кооперація шляхом об'єднання зусиль колективних господарств з підприємствами промислової переробки сільськогосподарської продукції, організаціями сфери її збуту, матеріально-технічного постачання, іншої виробничої та соціальної інфраструктури на нових демократичних засадах.

На кооперативній основі створюється мережа селянських кредитних і страхових організацій. Значну перспективу має кооперування сільськогосподарських підприємств з надлишком

робочої сили безпосередньо з промисловими підприємствами. Відкривається важливий напрям кооперації індивідуальних та сімейних товаровиробників на рівні первинних виробничих ланок і трудових колективів, який сприяє відновленню і розвитку орендних відносин.

У створенні і функціонуванні різних форм та видів кооперативної діяльності на сучасному етапі аграрної реформи знайде застосування розроблена система установлення і регулювання організаційно-управлінських, виробничо-технологічних та фінансово-економічних відносин учасників кооперації.

Опубліковані роботи по темі дисертації

Монографії, брошури, розділи в монографіях і книгах

1. Экономические взаимоотношения кооперирующихся хозяйств. - К.:Урожай, 1983, 1,74 п.л.
2. Развитие міжколгоспних виробничих зв'язків на Україні. - К.:Знання, 1975, 1.0 друк.арк.
3. Развитие економічних взаємовідносин при кооперуванні господарств. - К.:Знання, 1984, 2.82 друк.арк.
4. Кооперування підприємств у створенні централізованих фондів РАПО. - К.:Урожай, 1984, 2,05 друк.арк.
5. Кооперування ресурсів і централізація коштів в РАПО. - В монографії "Управління районним агропромисловим комплексом". - К.:Урожай, 1986, 9.93 друк.арк., в т.ч. 1.5 друк.арк. автора.
6. Новые формы кооперации в АПК. - К.:Урожай, 1987, 2.58 п.л.
7. Основные принципы регулирования экономических отношений участников кооперации. - К.:Урожай, 1988, 2.26 п.л.
8. Кооперирование предприятий по созданию производственных (научно-производственных) систем. - К.:Урожай, 1988, 2.75 п.л.
9. Кооперативные и арендные отношения в сельском хозяйстве. - К.:Урожай, 1989, 2.97 п.л.
10. Поглиблювати і удосконалювати спеціалізацію виробництва тваринницької продукції. В книзі "Економічна ефективність виробництва м'яса в спеціалізованих колгоспах". - К.:

- Сільгоспвидав УРСР, 1963, 6.9 друк.арк., в т.ч. 2 друк.арк. автора.
11. Соціалістичне сільське господарство Української РСР в період завершення будівництва соціалізму (1951-1958 рр.). В монографії: Соціалістична перебудова і розвиток сільського господарства Української РСР. - К.: Ви-во Київського держуніверситету. - 1968, 10.5 друк.арк.
 12. Экономические взаимоотношения в интегрированных производственных системах. В монографии "Межхозяйственная кооперация и агропромышленная интеграция". - К.:Урожай, 1980, 17.2 п.л., в т.ч. 1.5 п.л. автора.
 13. Развитие форм социалистической собственности и повышение обобществления сельскохозяйственного производства. В монографии "Развитие аграрной экономики Украинской ССР". - К.:Урожай, 1987, 28.79 п.л., в т.ч. 1.5 п.л. автора.
 14. Закон Української Радянської соціалістичної республіки "про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України. - Відомості Верховної Ради Української Радянської соціалістичної Республіки, №45. Ст.602. - К.:Видання Верховної Ради УРСР. 1990, 1.0 друк.арк., співавтор.
 15. Закон України "Про колективне сільськогосподарське підприємство". - Відомості Верховної Ради України, - К.:Видання Верховної Ради України, №20, 1992, 1.0 друк.арк., співавтор.
 16. Загальна концепція аграрної реформи в Україні та механізм її реалізації. - К.:Мінсільгосппрод України, 1993, 1.5 друк.арк., співавтор.
 17. Програма реформування, стабілізації та розвитку агропромислового виробництва України до 1995 р. - К.: Мінсільгосппрод України, 1993, 8.0 друк.арк.
 18. Україна та її агропромисловий комплекс (українською, російською та англійською мовами). - К.:Урожай, 1993, 1.0 друк.арк.

19. Концепція реформування і розвитку економічних взаємовідносин у системі Української академії аграрних наук. - К.:УААН, 1994, 1.0 друк.арк.

Рекомендації методики, методичні рекомендації

20. Рекомендации по регулированию производственно-экономических взаимоотношений при кооперировании хозяйств в животноводстве и кормов. - К.:Урожай, 1982, 8.52 п.л., соавтор.
21. Рекомендації по економічним взаємовідносинам колгоспів при кооперуванні у виробництві продукції тваринництва. - К.:Урожай, 1975, 4.33 друк.арк., співавтор.
22. Методичні рекомендації проведення розрахунків поглиблення спеціалізації і розвитку міжгосподарської кооперації у виробництві с.-г. продукції для уомав Городокського району Хмельницької області (з табличними формами). - Городокська районна друкарня, Хмельницька область. - 1973, 6.25 друк.арк., співавтор.
23. Спеціалізація і міжгосподарська кооперація колгоспів Городокського району при створенні виробничих об'єднань у тваринництві (Методичні рекомендації). - К.: 1975, 5.8 друк.арк., співавтор.
24. Рекомендации по развитию социализации и концентрации с.-х. производства на базе межхозяйственного кооперирования и агропромышленной интеграции в Украинской ССР. - К.:Урожай, 1976, 6.5 п.л., соавтор.
25. Указания о принципах разработки расчетных цен за принимаемые от хозяйств, входящих в состав участников межхозяйственного предприятия (организации). скот, птицу, корма и о порядке их установления. В сборнике: Положения, инструкции и указания по вопросам межхозяйственной кооперации в сельском хозяйстве. - М.Колос, 1979, 3.0 п.л., соавтор.
26. Рекомендации по разработке технико-экономического обоснования (ТЭО) создания межхозяйственных предприятий

- (організацій) в сільському господарстві. - К.:МСХ УССР, 1979, 2,8 п.л.
27. Рекомендації по плануванню державних закупівель с.-г. продукції в колгоспах Вінницької області з використанням економічної оцінки землі. - К.:Урожай, 1974, 4.35 друк.арк., співавтор.
28. Рекомендації по організації виробництва м'яса в спеціалізованих колгоспах Вінницької області. - К.:Вид-во УкрНДІНТІ, 1970, 2,0 друк.арк., співавтор.
29. Рекомендації по створенню і організації роботи спеціалізованих господарств по відгодівлі свиней в колгоспах УРСР. К.:Вид-во УАСГН. 1962, 1,23 друк.арк., співавтор.
30. Рекомендації по створенню і організації роботи спеціалізованих господарств по виробництву яловичини. - К.: Вид-во УССГН. - 1962, 1,0 друк.арк., співавтор.
31. Рекомендации по организации производственных и научно-производственных систем и экономических взаимоотношений их участников. - К.:Урожай, 1991,2.56 п.л., соавтор.

Статті в журналах, збірниках, газетах

32. Курс - на спеціалізацію.//Молодь України. - 19 грудня 1962, 0.2 друк.арк.
33. Специализация - прогрессивное дело. // Колхозное производство. - 1962. - №1, 0,6 п.л.
34. За углубленную специализацию. // Молочное и мясное скотоводство. - 1962. - №3, 0,6 п.л.
35. Чему учит опыт Украины. // Экономическая газета. - 1963. - 16 февраля. 0,6 п.л.
36. Розвиток спеціалізації міжгосподарської кооперації при виробництві продуктів тваринництва. // Економіка і організація сільського господарства. - К.: 1964. - Вип.1, 1,0 друк.арк.
37. Економічні взаємовідносини колгоспів при виробництві яловичини в умовах міжколгоспної кооперації. //Тези доп. на ІІІ конференції молодих наукових працівників УРСР з питань економіки с.г. - К.:1966, 0,3 друк.арк.

38. Поглиблювати і удосконалювати спеціалізацію колгоспів по виробництву яловичини.// Тези доп. на III конференції молодих наукових працівників УРСР з питань економіки с.г. - К.:1966, 0.3 друк.арк.
39. Удосконалювати виробничу структуру спеціалізованих свиновідгодівельних господарств.// Тези доп. на III конференції молодих наукових працівників УРСР з питань економіки с.г. - К.:1966, 0.3 друк.арк.
40. Економічна оцінка галузевої структури господарств по виробництву яловичини.// Вісник сільськогосподарської науки. - 1966. - 0.3 друк.арк.
41. Створювати умови взаємовигідної кооперації. //Вінницька правда. - 1967, 27 вересня, 0.4 друк.арк.
42. Кооперація вимагає взаємної вигоди.// Хлібороб України. - 1967. - №6, 0.3 друк.арк.
43. Эффективность систем ведения хозяйства в колхозах, специализированных на производстве говядины. //Научно обоснованные системы ведения сельского хозяйства в Лесостепи УССР. - К.:Урожай, 1968, 0.4 друк.арк.
44. Економічні знання - трудівникам села.// Соціалістична культура. - 1969. - №1, 0.4 друк.арк.
45. Економічна ефективність галузевої структури спеціалізованих колгоспів на відгодівлі великої рогатої худоби.// Економіка і організація сільського господарства. - К.:Урожай, 1969. - Вип.19, 1.0 друк.арк.
46. Удосконалення економічних взаємовідносин колгоспів при міжгосподарській кооперації у виробництві продукції тваринництва. - В монографії - К.:Урожай, 1980, 0.5 друк.арк.
47. Розвиток виробничих типів колгоспів Вінницької області. //Економіка і організація сільського господарства. К.:Урожай, 1970. - Вип.28, 0.4 друк.арк.
48. Формування виробничих типів колгоспів в умовах аграрно-промислового комбінювання виробництва. //Економіка і організація сільського господарства. К.:Урожай. 1970. - Вип.28. 0.4 друк.арк.
49. Межколхозное производственное кооперирование и пути его развития в Украинской ССР. //Научно-методические основы

- региональных исследований, прогнозирования, и размещения с.х. Украинской ССР. - К.:Изд-во СОПС УССР АН УССР, 1970, ч. II, 0.5 п.л.
50. Влияние специализации и концентрации на повышение эффективности садоводства в совхозах Винницкой области. //Проблемы хозрасчета в совхозах. - К.:Урожай, 1971, 0.4 п.л.
51. Планування державних закупівель сільськогосподарських продуктів на основі економічної оцінки землі.// Економіка і організація сільського господарства. - К.:Урожай, 1972. - Вип.36, 0.5 друк.арк.
52. Поглиблення спеціалізації колгоспів і розвиток міжгосподарської кооперації. //Сільськогосподарська інформація. - 1972, - №12. 0.3 друк.арк.
53. Міжгосподарські ціни на молодняк тварин в умовах кооперування колгоспів.// Економіка і організація сільського господарства, - К.:Урожай, 1973, - Вип.38, 0.5 друк.арк.
54. Напрями розвитку міжколгоспних виробничих зв'язків. //Економіка і організація сільського господарства. - К.:Урожай, 1973, - Вип.40, 0.3 друк.арк.
55. Планирование государственных закупок сельскохозяйственной продукции на основе экономической оценки земли.// Экономическая оценка земли и ее использование в планировании с.-х. производства К.:Урожай, 1973, 0.5 п.л.
56. Інтеграція сільського господарства з іншими галузями народного господарства в країнах членах РЕВ. //Вісник сільськогосподарської науки. - 1974. - №1, 0.7 друк.арк.
57. О совершенствовании финансовых взаимоотношений колхозов в условиях кооперирования.// Проблемы финансирования колхозов и совхозов. К.:Урожай, 1975. 0.3 п.л.
58. Экономические взаимоотношения колхозов при кооперировании производства продукции животноводства. //Вестник сельскохозяйственной науки. - 19756. - №12, 0.8 п.л.
59. Економічний сільськогосподарський словник /Упорядник Крисальний О.В. - К.:Урожай, 1975, 22.5 друк.арк. в т.ч. автора:
60. Комплекси тваринницькі - 0.1 друк.арк.; 61. Концентрація сільськогосподарського виробництва - 0.2 друк.арк.; 62.

- Кооперація - 0.1 друк.арк.; 63. Кооперація праці - 0.2 друк.арк.; 64. Кооперація споживача - 0.1 друк.арк.; 65. Кооперування виробництва - 0.2 друк.арк.; 66. Міжгосподарське кооперування - 0.2 друк.арк.; 67. Міжгосподарський страховий фонд натуральний - 0.1 друк.арк.; 68. Міжгосподарська власність - 0.1 друк.арк. 69. Міжгосподарські об'єднання - 0.2 друк.арк.; 70. Міжгосподарські підприємства і організації - 0.2 друк.арк.; 71. Міжколгоспні фонди - 0.1 друк.арк.; 72. Примірний статут колгоспу - 0.1 друк.арк.; 73. Рада колгоспів - 0.1 друк.арк.
74. Развитие специализации и концентрации с.-х. производства. // Экономика Советской Украины. - 1976. - №7, 0.5 п.л.
75. Магистральный путь развития сельского хозяйства. // Экономика сельского хозяйства. - 1976. - ;9, 0.5 п.л.
76. Від спеціалізованих господарств до галузевих об'єднань. // Тваринництво України. - 1976. - №8, 0.4 друк.арк.
77. Основные направления развития экономических взаимоотношений в условиях межхозяйственной кооперации. // Сельскохозяйственная информация. - 1976. - №9-11, 0.4 п.л.
78. Економічні взаємовідносини учасників кооперації. // Сільські вісті. - 1977, 24 червня, 0.5 друк.арк.
79. Основные принципы построения экономических взаимоотношений при межхозяйственной кооперации. // Развитие специализации, межхозяйственного кооперирования и агропромышленной интеграции, - К.:Урожай, 1977, 0.4 п.л.
80. Совершенствовать систему экономических взаимоотношений колхозов при кооперировании производственной продукции животноводства, // Экономика Советской Украины. - 1978. - №3, 0.7 п.л.
81. Основні методичні положення розробки системи економічних взаємовідносин між господарствами-учасниками кооперації. // Економіка і організація сільського господарства України. - К.:Урожай, 1978. - Вип.58, 0.4 друк.арк.
82. Выравнивание финансовых условий хозяйствования при межхозяйственной кооперации в производстве мяса, // Экономика и организация сельского хозяйства. - К.:Урожай, 1975. - Вып.59, 0.4 п.л.

83. Экономические отношения при межхозяйственном кооперировании. Основные вопросы развития межхозяйственной кооперации в Украинской ССР (Сборник научных работ) К.:ВАСХНИЛ, 1979, 0.8 п.л.
84. Методические положения определения расчетных цен при межхозяйственном кооперировании в животноводстве. //Ценообразование в условиях межхозяйственной кооперации (сборник научных трудов) Кишинев.:ШТИИНЦА, 1979, 0.4 п.л.
85. Расчетные цены в условиях межхозяйственной кооперации (Тез. докл.научн.-практ. конф. "Совершенствование финансов. кредита и ценового механизма в сельском хозяйстве". - К.:1980, 0.2 п.л.
86. Організація впровадження у виробництво результатів економічних досліджень. // Економіка і організація сільського господарства. - К.:Урожай, 1981.- Вип.67, 0.5 друк.арк.
87. Виробничо-економічні взаємовідносини при міжгосподарському кооперуванні. // Тваринництво України. - 1982. - №9, 0.3 друк.арк.
88. Основные направления совершенствования производственно-экономических взаимоотношения кооперирующихся хозяйств в условиях Украины . // Развитие специализации и концентрации с.-х. производства на базе межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции. Материалы респуб.конф. 28-29 апреля, 1981 г. восточное отделение ВАСХНИЛ, Алма-Ата, 1982, 0.25 п.л.
89. Экономические взаимоотношения хозяйств - участников кооперации. В кн.: Научные основы ведения сельского хозяйства зоны Степи УССР в системе агропромышленного комплекса, К.: Урожай, 1972, 0.5 п.л.
90. Экономические взаимоотношения хозяйств - участников кооперации. В кн.: Научные основы ведения с.х. зоны Лесостепи УССР в системе АПК, К.:Урожай, 1982, 0.5 п.л.
91. Экономические взаимоотношения хозяйства - участников кооперации. // Научные основы ведения сельского хозяйства зоны Полесья, предгорных и горных районов Карпат УССР в системе агропромышленного комплекса, К.:Урожай, 1982, 0.5 п.л.

92. Межхозяйственное кооперирование - важный фактор повышения производительности труда. // Повышение эффективности использования труда в сельском хозяйстве и социальное развитие села в свете решений майского и ноябрьского (1982 г.) Пленумов ЦК КПСС (тезисы Республиканской научно-практической конференции), ч.1, К.:МСХ УССР, 1983, 0.2 п.л.
93. Совершенствование экономических отношений предприятий и организаций при создании и использовании централизованных фондов РАПО. // Совершенствование управления с.-х. производством в системе агропромышленного комплекса. Республиканская научно-практическая конференция. Тезисы докладов и выступлений, К.:МСХ УССР. 1984, 0.2 п.л.
94. Совершенствование организационной структуры научно-производственных объединений. // Экономические проблемы научно-технического прогресса в региональном АПК (тезисы докладов межреспубликанской научно-практической конференции), Кишинев, 1984, 0.2 п.л.
95. Удосконалювати взамовидносини кооперованих господарств. // Тваринництво України. - 1985. - №10, 0.3 друк.арк.
96. Экономический словарь агропромышленного комплекса. Составитель Крисальный А.В. - К.:Урожай, 1986, 29,36 п.л., в т.ч. автора: 97. Взаимоотношения кооперирующихся хозяйств - 0.1 п.л.; 98. Выравнивание экономических условий хозяйствования - 0.05 п.л.; 99. Государственная колхозная собственность - 0.05 п.л.; 100. Интеграция науки и производства - 0.1 п.л.; 101. Концентрация сельскохозяйственного производства - 0.1 п.л.; 102. Кооперация - 0.05 п.л.; 103. Коллективизация сельского хозяйства - 0.1 п.л.; 104. Колхозы - 0.1 п.л.; 105. Кооперативно-государственное объединение по агропромстройству - 0.05 п.л.; 106. Предприимчивость социалистическая - 0.05 п.л.; 107. Обобществление производства - 0.1 п.л.; 109. Межхозяйственное предприятие - 0.1 п.л.; 110. Хозяйственный механизм - 0.05 п.л.; 111. Цены расчетные - 0.05 п.л.; 112. Централизация ресурсов - 0.05 п.л.; 114. экономический

механизм хозяйствования в АПК - 0.05 п.л.; 117. Централизи́ация ресурсов - 0.05 п.л.; 118. Централизованные фонды РАПО - 0.05 п.л.; 119. Экономический механизм хозяйствования в АПК - 0.05 п.л.; 120. Шлях до ринку. // Сільські вісті, 1990, 4 версня, 0.5 друк.арк.; 121. Багатоукладниць шлях до ринку. // Радянська Україна, 1991, 27 марта, 0.5 друк.арк.

Підписано до друку 24.03.1994 р. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Обл.-вид. арк. 2.2, Ум.друк.арк. 2.7. Тираж 100 прим. Зам. №47.

Дільниця оперативної поліграфії Інституту аграрної економіки.
252127, м.Київ, вул.Героїв Оборони,8

AR 5370

1/1/00

АВ 29.487

АВ 29.487

Министерство культуры Российской Федерации
Центральная библиотека
фонд РАО - 603
находящаяся в АТК - 005
Список книг, 1990, 4 бер. 12. 12. 1990. 12. 12. 1990.
Итого до книги // Подпись: [неясно] 1990. 12. 12. 1990.
Группа:

Получено по акту 24.01.1994 г. Номер 0024 1994. Книга издана в 1990 г.
12. 12. 1990. 12. 12. 1990. 12. 12. 1990.

Список литературы по истории культуры древнего Востока
1991 г. в Коп. изд. Гипер-Сеймур 5